

"Evet, çünkü hakikatte hakikî kemâl-i etem öyledir. İşte, şu esrarın hikmeti şudur ki: İnsan çendan bütün esmâya mazhar ve bütün kemâlâta müstaidir..." ifadelerinin geçtiği yerleri izah eder misiniz?

"Evet, çünkü hakikatte hakikî kemâl-i etem öyledir. İşte, şu esrarın hikmeti şudur ki:"

"İnsan çendan bütün esmâya mazhar ve bütün kemâlâta müstaidir. Lâkin, iktidarı cüz'î, istidadı muhtelif, arzuları mütefavit olduğu halde, binler perdeler, berzahlar içinde hakikati taharrî eder. Onun için, hakikatin keşfinde ve hakkın şuhudunda berzahlar ortaya düşüyor; bazıları berzahtan geçemiyorlar. Kabiliyetler başka başka oluyor; bazıların kabiliyeti, bazı erkân-ı imanîyenin inkişafına menşe olamıyor."

"Hem esmânın cilvelerinin renkleri mazhara göre tenevvü ediyor, ayrı ayrı oluyor; bazı mazhar olan zat, bir ismin tam cilvesine medar olamıyor. Hem külliyet ve cüz'iyet, ve zilliyet ve asliyet itibarıyla, cilve-i esmâ başka başka suret alıyor; bazı istidat cüz'iyetten geçemiyor ve gölgeden çıkamıyor. Ve istidada göre bazan bir isim galip oluyor, yalnız kendi hükmünü icra ediyor; o istidatta onun hükmü hükümran oluyor. İşte, şu derin sırra ve şu geniş hikmete, esrarlı, geniş ve hakikatle bir derece karışık bir temsille bazı işaretler ederiz."(1)

Burada insanların ekserisinin, Allah'ın isimlerine tam ve mükemmel bir denge ile mazhar olamamasının ve imanın bütün rükünlerini tam ve kemali ile idrak edememesinin gerekçeleri ve faktörleri izah ediliyor. Gayet derin ve ince bir konudur. Biz bu gerekçe ve faktörleri kısaca izah edelim.

İnsan Allah'ın bütün isimlerine tam ve mükemmel bir denge ile mazhar olmaya ve imanın bütün hususlarını idrak etmeye müsait olarak yaratılmıştır. Yani; insan imanı idrak ve isimlere mazhariyet noktasında, potansiyel olarak müsaittir.

Lakin insanın iktidarı cüzi, kabiliyetleri muhtelif olmasından dolayı; ancak bir kabiliyeti takip edip inkişaf ettirebilecek bir güce sahiptir. Bütün istidatlarını aynı anda cüzi kudreti ile istihdam edip inkişaf ettirmesi, her insana müessir olamıyor. Yani insanın nazarını ve idrakini kabiliyet sınırlandırıyor, kendine hapsettiği için sair

kabiliyetlerde keskinleştirmiyor. Mesela; demircilikte gelişmiş bir usta, sair mesleklerde inkişaf edemiyor.

Diğer bir mani ve faktör ise; berzah ve perdelerin çokluğu ve hepsini kuşatmanın zor olmasıdır. İnsanın binlerce hissiyatı ve arzusu bu perde ve berzahlarda dolaşırken, çok insanlar bu perde ve berzahlarda takılıp kalıyor, bir diğerine intikal edemiyor. Bu perde ve berzahlar; Allah'ın her bir isminin galiben tecelli ve tezahür ettiği bir saha, bir alan demektir.

Mesela; sema, Allah'ın haşmet ve azametinin perdelendiği bir berzah iken, çiçek **Cemal** isminin sahnelendiği bir berzah ve alandır. İşte bu berzahlar Allah'ın fiili isimlerinin çokluğuna göre çok düşüyorlar, bunların hepsini tek tek takılmadan dolaşmak külli bir bakış ve kudret ister. Oysa insanların çoğu buna güç yetiremez.

Diğer bir sebep ve faktör ise; mazhar olunan ismin cüziyet ve külliyyet mertebesidir. Yani bir isim kainat sahnesinde tecelli ederken, külli ve cüzi olarak tecelli ediyor. İnsan bu isimlerin belki cüzisine mazhar olabiliyor; lakin külliyyet makamına geçmesi çok zor oluyor. Bu da anlayış ve iman mertebesinin farklılığını doğuruyor. Tevhidin külliyyetinde nazarı hapis olan bir vahdet-i vücut mesleğinde olan birisi, diğer imanın külli mertebelerine ulaşamıyor. Bu da fikir ve görüşlerin farklılığına sebebiyet veriyor.

Bazen de bir isim şahsı esir alıp, onu kendinde hapsederek, sair isimlerin idrakine set çekebiliyor. Bu durum, tabii yine insanın kabiliyet ve gücü ile alakalıdır. Nasıl hafif rüzgar taşı yerinden oynatamıyor ise, istidadı ve gayreti güçlü insanlar isimlerin hapsine girmiyor sair isimlere de kabil kalabiliyor.

İşte Kur'an ve onun birinci sınıf talebesi olan; Hazreti Peygamber Efendimiz (asm) ve onun sahabeleri, bu noktada hem külli hem güçlü hem de dengeyi muhafaza eden bir metot ile hakikatlere bakmışlar. Sair meslek ve meşreplerin eksik ve noksanlıkları bu meslekte görülüyor. Sahabe mesleğinde gidenler hem külliyyet içinde hem de ihata ve denge içinde iman ve isimlere mazhar olmuşlar.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dördüncü Söz.](#)